

Феннич В.П. Система цивільно-процесуальних інститутів захисту прав та інтересів групи осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* Випуск 7. Ужгород: Поліграфцентр "ЛІРА", 2007. С.157-162.

Система цивільно-процесуальних інститутів захисту прав та інтересів групи осіб

© 2006р. В.П. Феннич*

Правом на судовий захист володіють не тільки окремі громадяни, але і групи осіб, що об'єднані спільною ціллю, коли мова йде про правопорушення, які викликані одною й тою ж поведінкою відповідача. Випадки неефективного захисту інтересів великого числа громадян з використанням традиційних інститутів цивільно-процесуального права України в сер. 90 рр. наочно показали необхідність формування нових способів захисту групових інтересів, які поряд з традиційними покликані утворити ефективну систему цивільно-процесуальних інститутів захисту прав та інтересів групи осіб.

Раніше питанню захисту прав та інтересів групи осіб приділяли мало уваги, але в зв'язку із зростанням правопорушень, які зачіпають інтереси багаточислених груп дана проблема з периферії науки цивільного процесу перетворилася в одну з актуальних та перспективних тем для наукових досліджень. На даний момент існують суттєві наукові доробки по проблемам захисту інтересів групи осіб, але в більшості випадків вони направлені на розкриття юридичної природи окремих способів захисту групових інтересів (праці Яркова В.В., Аболоніна Г.О., Батаєвої Н.С., Треушнікова М.К., Комарова В.В., Луспеник Д.Д. та інші). Системного дослідження теоретичних та практичних аспектів захисту інтересів групи осіб на даний момент не проводилося.

Метою цього дослідження є визначення теоретичних та практичних проблем забезпечення ефективного захисту інтересів групи осіб. Систематизація знань про шляхи захисту інтересів групи осіб в рамках цивільного судочинства, допоможе показати позитивні та негативні сторони того чи іншого способу захисту групових інтересів, виділити його місце в системі засобів процесуального захисту.

Теорія цивільного процесу на даний момент виробила ряд конструкції, які оформилися в окремі процесуальні інститути, метою яких є ефективний захист інтересів саме групи осіб [3, с. 72; 1, с. 3, 235; 12, с. 61]. Одні конструкції отримали нормативне закріплення в цивільно-процесуальному законодавстві України, інші передбачені як можливість, але достатньо не є регламентовані, треті взагалі існують тільки як теоретична концепція. До таких цивільно-процесуальних інститутів, за допомогою яких забезпечується захист інтересів групи осіб можна віднести *інститут процесуальної співучасті, групові позови, судовий наказ та інститут судового представництва*.

При аналізі даних процесуальних конструкцій з точки зору їх ефективності захисту групових інтересів, тобто *оперативності та належності* до уваги необхідно брати наступне: порядок формування групи, її вплив на розвиток і результати цивільної справи та реалізація судового рішення стосовно членів групи. Саме по цих критеріям і будуть оцінюватися процесуальні інститути, що дозволяють груповий захист прав та інтересів.

Процесуальна співучасть. Процесуальна співучасть визначається як участь на стороні позивача або (і) відповідача декількох осіб (ст.32, ч.2 Цивільно-процесуального кодексу України – далі ЦПК).

Формування групи осіб на стороні позивача при дії інституту процесуальної співучасті буде залежати від *підстав виникнення процесуальної співучасті* (ст.32, ч.2 ЦПК). Якщо уважно проаналізувати підстави виникнення процесуальної співучасті на боці позивача, то видно, що в даному разі мова йде про групу осіб. Так, групі осіб може належати суб'єктивне матеріальне право, яке є предметом спору (співвласники вимагають повернення належного їм майна); групі осіб можуть належати самостійні суб'єктивні матеріальні права, але їх

захист зумовлений однією й тією ж підставою (заподіяння шкоди декільком особам фактом їх побиття іншою особою), група осіб може мати однорідні вимоги до одного й того ж відповідача, але вони не пов'язані спільною підставою (спільні вимоги кредиторів до боржника на підставі договорів позики).

Підстави виникнення процесуальної співучасті показують, що в одному випадку між співучасниками існують *допроцесуальні правові зв'язки* (обов'язкова процесуальна співучасть), а в інших те, що у членів групи на стороні позивача є однорідні вимоги по одній чи декільком підставам позову, але між собою вони не перебувають в матеріальних правовідносинах (факультативна процесуальна співучасть) [9, с. 132-133]. Знання цих підстав є важливим, оскільки *роль суду в процедурі формування такої групи осіб* на боці позивача буде різнитися в залежності від того чи перебували між собою члени групи в правових зв'язках до виникнення спору чи ні.

Якщо між членами групи є певні матеріальні правовідносини (наприклад, відносини власності), то суд зобов'язаний виявити повністю весь склад учасників такої групи (ст.130, ч.6 ЦПК), інформувати їх про розгляд справи (ст.127, ч.1 ЦПК) з тим, щоб кожен з них міг реалізувати своє право захисту спільного суб'єктивного матеріального права. Інакше це тягне за собою винесення незаконного та необґрунтованого рішення, яке підлягає скасуванню (ст.311, ч.1 ЦПК). Отже, в даній ситуації має місце активна поведінка судді по виявленні всіх належних учасників групи на стороні позивача, де рішення у справі може зачепити їх інтереси.

У випадку факультативної співучасті суддя не зобов'язаний виявляти повністю весь склад учасників групи, бо можливість захисту своїх прав в індивідуальному порядку не вступає в протиріччя з вже розглянутою справою. З точки зору оперативності захисту групових прав, краще було би, якби суддя провів дії по виявленні всіх учасників групи та інформував їх про початок розгляду справи, даючи їм можливість самостійно вирішувати як їм проводити захист: в індивідуальному порядку чи груповому.

Отже, при обов'язковій співучасті суд повинен прямо проявити ініціативу по формуванні групи осіб на боці позивача, а при факультативній – ні. Варто вказати, що особи, які вважають себе членами однієї групи можуть самостійно звернутися до суду, спростивши тоді останньому роботу по їх виявленні. Але головне полягає в тому, що саме суд буде вирішувати в кінцевому результаті питання про кількісний та персональний склад групи, оцінюючи підстави участі кожного з співучасників у справі. Формування групи осіб може бути припинено за ініціативи того же суду. Так, суддя може і не об'єднати декілька позовних вимог в одне провадження із-за чисельності групи, що ускладнить її розгляд (акціонери проти фінансових шахраїв, працівники проти роботодавця стосовно невиплати заробітної плати тощо).

Члени групи на боці позивача можуть вступити в процес шляхом подання одного позову (ст.32, ч.1 ЦПК). Якщо ж вони подають окремо позовні заяви, то суддя має право об'єднати їх своєю ухвалою в одне провадження (ст.126, ч.1 ЦПК).

Специфіка правового статусу співучасника полягає в тому, що він самостійно приймає рішення по всім важливим для нього питанням, які виникають в ході розгляду та вирішення справи (ст.32, ч.1 ЦПК). Дане положення стосується не тільки вибору способу захисту суб'єктивного права, але і тактики ведення справи (вимога забезпечення позову, вимога призначення експертизи, обчислення розміру заподіяної шкоди, вказівка на ті чи інші обставини справи, подання доказів тощо). Правило це було введено, щоби дії одного з співучасників не завдали шкоди іншому на користь протилежної сторони. Таким чином, відношення співучасників до цивільної справи характеризується максимальною свободою дій, яка, через свою неузгодженість може бути причиною неоперативного вирішення справи.

Після вирішення цивільної справи суддя виносить рішення, яке конкретизує по відношенні до кожного члена групи (ст.216 ЦПК).

Отже, інститут процесуальної співучасті як один з різновидів захисту інтересів групи осіб має суттєві переваги поряд з індивідуальним порядком розгляду позовів: більш оперативно вирішується питання про судовий захист індивідуальних інтересів в рамках групи; відбувається концентрація доказового матеріалу, поданого членами такої групи, що

сприяє винесенні обґрунтованого судового рішення; не допускаються протиріччя по багатьом спірним питанням; усувається завантаженість роботи суду однотипними справами; збільшується превентивна роль правосуддя.

Але разом з тим інститут процесуальної співучасті з точки зору захисту інтересів великої групи осіб при масових порушеннях їх прав є не настільки ефективним як може здаватися на перший погляд. По-перше, даний інститут пов'язаний з обмеженими по чисельності групами, кожен з членів якої має бути ідентифікований. Цивільно-процесуальне законодавство України не говорить прямо про кількісні обмеження співпозивачів, але навряд чи можна вважати, що обов'язкова співучасть зумовить концентрацію великої групи на стороні позивача, а при факультативній співучасті суддя може не об'єднати вимоги в одне провадження, а при надходженні позовних заяв одночасно – роз'єднати, якщо побачить, що це ускладнить розгляд справи (ст.126, ч.2 ЦПК). Цьому також сприятиме той факт, що при факультативній співучасті у співпозивачів можуть бути не тільки колективні, але й індивідуальні вимоги до відповідача (питання відшкодування моральної шкоди, які носять дійсно індивідуальний характер і не можуть вирішуватися на колегіальних засадах). По-друге, самостійність кожного члена групи, обов'язкова особиста участь під час розгляду справи і не пов'язаність їх спільною думкою у питаннях захисту своїх інтересів може затягнути провадження у справі. Правда, цей недолік можна усунути, якщо один з співпозивачів буде виступати судовим представником всієї групи (ст.32, ч.3 ЦПК), і при однотипності їх думки стосовно тактики ведення справи (розмір позовних вимог до уваги може і не братися).

Саме вказані недоліки і не дали можливість з використанням інституту процесуальної співучасті проводити ефективний судовий захист інтересів багаточислених груп під час масових порушень їх прав у сер. 90-х рр. (банкрутство фінансових компаній, трудові спори про виплату зарплати тощо). Подібні правопорушення трапляються і по нині (порушення норм екологічного законодавства, прав споживачів тощо), де більш кращою формою захисту інтересів багаточисленої групи в такому разі виступає інститут групового позову.

Групові позови. Групові позови направлені на захист прав великих груп громадян (насамперед в сфері обігу), які опинилися в однаковій ситуації внаслідок порушення їх інтересів одною й тою ж особою. Термін “груповий позов” має загальний характер, де виділяють майнові групові позови, групові позови про захист інтересів невизначеного кола осіб та непрямі позови [1, с. 34-52], кожен з яких відзначається своєрідністю судової процедури захисту інтересів групи осіб. Розглянемо це на прикладі цивільно-процесуального законодавства США та України.

Майнові групові (представницькі) позови направлені на матеріальне відшкодування заподіяної шкоди великій групі осіб, яка зумовлена одною й тою ж поведінкою відповідача. Найбільш поширеними підставами застосування майнових групових позовів у США є забруднення навколишнього природного середовища, масовий випуск недоброякісної продукції, махінації на ринку цінних паперів, масовий випуск та реалізація ліків, що заподіюють шкоду здоров'ю громадян тощо [1, с. 134].

Розгляд цивільних справ за майновими груповими позовами відзначається специфікою, де одним з важливих питань є питання формування групи, без якої неможливе провадження по даному виду позовів. Крім того, важливе значення для групи має специфіка судового розгляду справи, хід якої вони особисто контролювати не можуть та реалізація прийнятого рішення, по якому відбувається задоволення їх вимог.

Формування групи за майновим груповим позовом відбувається за активної участі позивача-представника та судді. Останній за вказаним критерієм в позовній заяві (наприклад, наявність певних ознак захворювання внаслідок застосування неякісних ліків) проводить відбір осіб до складу групи, яка на момент вирішення справи має бути повністю персоніфікованою [10, с. 59-60]. Дана процедура в деякій мірі нагадує обов'язкову процесуальну співучасть, де з матеріалів позовної заяви суддя робить висновок про існування інших учасників групи. Члени сформованої групи, будучи стороною у справі фактично не є позивачами, бо від їх імені весь процес веде позивач-представник, тому вони особисто контролювати ведення справи не можуть. Як відзначають деякі автори, це одна з

причин, чому майнові групові позови в країнах романо-германської правової системи не передбачені [1, с. 130]. Рішення у справі повинно містити загальну суму відшкодування, деталізовану по кожному учаснику групи [14, с. 36].

Отже, майнові групові позови направлені на реальне відшкодування завданої шкоди великій групі осіб, і можуть виступати належним процесуальним інструментом ефективного захисту майнових інтересів. Українське законодавство не передбачає жодної можливості захисту інтересів за допомоги майнових групових позовів. Єдиним винятком з даної ситуації є процедура оголошення боржника банкрутом, яку може почати один з кредиторів в інтересах інших за правилами господарського судочинства.

Групові позови про захист інтересів невизначеного кола осіб не пов'язані з майновим відшкодуванням. Дані позови направлені на захист публічного, а не приватного інтересу [11, с. 47]. Наприклад, якщо має місце порушення прав на безпечне навколишнє природне середовище внаслідок шкідливої діяльності підприємства, то можна подати позов про припинення діяльності такого підприємства. В більшості випадків такі позови подають відповідні органи влади чи громадські організації, а в країнах загального права і громадяни. Цей вид позову направлений на отримання судової заборони чому і непотрібно ідентифікувати кожного учасника групи. Якщо член групи захоче отримати майнове задоволення, то йому необхідно буде подавати індивідуальний позов, при розгляді якого до уваги буде братися рішення в попередній справі (преюдиція).

Аналіз українського законодавства показує наявність правових підстав для існування інституту групових позовів. Так, закон України “Про захист прав споживачів” закріплює за деякими державними органами та громадськими організаціями право на порушення справи на захист невизначеного кола споживачів. Преюдиційність рішення у такій справі прямо закріплена в Постанові Пленуму Верховного Суду “Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів” (п.25).

Безпосередньо рішення за позовом про захист інтересів невизначеного кола осіб *не породжує прав для останніх по відношенню до відповідача*. Але в новому судовому процесі їм потрібно тільки доводити факти своєї легітимності, тобто належний характер як позивачів та належність їм спірного суб'єктивного права, про захист якого вони просять постановити судове рішення. Таким чином допускається більш ефективний захист прав громадян. Так як їх збитки носять однотипний характер, то це обумовлює недоцільність визнання дій відповідача протиправними по окремим, індивідуальним позовам, хоча це не виключає й повністю самостійного ведення справи кожним окремо взятим споживачем.

Аналогічна конструкція закріплена в законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст.21).

Таким чином, як бачимо, в частині захисту інтересів невизначеного кола осіб для українського законодавства характерно наступне: захищається тільки публічний інтерес; приватноправові інтереси захищаються за окремим позовом; норми про захист інтересів невизначеного кола осіб розташовані по окремим матеріально-правовим актам. Не дивлячись на те, що ЦПК України не регламентує групові позови про захист інтересів невизначеного кола осіб, особливих змін в процесуальне законодавство, на думку автора, вносити навряд чи потрібно : право на такий вид позову передбачений нормами матеріального права; процедура підготовки та розгляду справ за даним позовом відбувається на загальних засадах (хоча варто передбачити заборону на укладення мирової угоди та відмови від позову); преюдиційність судового рішення по даному виду позову закріплена в цивільно-процесуальному законодавстві України.

Непрямі позови направлені на захист інтересів акціонерів від недобросовісних або умисних дії керуючих органів товариства. Наприклад, голова правління не подає позови про погашення заборгованості перед товариством, укладає завідомо не вигідні контракти тощо. Оскільки порушення інтересів товариства зумовлено діями його керівників, то сумнівно, що вони подадуть самі до себе позов. Світовій практиці відомі багато судових способів захисту прав акціонерів, до яких входить й інститут непрямих позовів [2, с. 120; 6, с. 129].

Ніякої прямої вигоди акціонер по такому позову не отримає, оскільки він буде захищати інтереси акціонерного товариства (далі АТ), а не свої. Власні інтереси акціонер

захищає опосередковано, так як зацікавлений в належному управлінні справами товариства та зростання його прибутку по акціям, власником яких він є. Задоволення непрямого позову судом припинить неправомірну діяльність керівництва компанії, що суттєво збільшить ціну на акції, а відтак ціна на власні акції акціонера також зросте. Але рішення за непрямым позовом захищає корпоративні інтереси, по якому відшкодовуються збитки, заподіяні АТ, в той час як індивідуальні збитки акціонерів, викликані протиправною діяльністю посадової особи товариства в даному разі не відшкодовуються.

Концепція непрямого позову сформувалась в практиці англійського трасту і виникла в зв'язку з тим, що по мірі того, як акції “розпилялися” серед великої кількості акціонерів, зникала фігура одноособового власника корпорації, де управління зосереджувалося в руках менеджерів, що діяли інколи у своїх інтересах, а не в інтересах акціонерів, що їх найняли. Такі конфлікти інтересів й стали першопричиною появи непрямих позовів як правового засобу впливу окремих груп акціонерів на менеджерів компаній [14, с. 37; 8, с. 95-98].

В Україні можливість пред'явлення непрямих позовів непередбачена законодавством. Якщо самі акціонери виявлять в діях голови та членів правління неналежне виконання своїх обов'язків, то вони на них можуть впливати тільки через органи АТ. Так, загальні збори АТ можуть винести рішення про притягнення до майнової відповідальності посадових осіб органів управління товариством (ст.41, п.є Закону України “Про господарські товариства”). В період між проведенням загальних зборів АТ інтереси акціонерів може захищати спостережна рада товариства (ст.46, ч.1 вказаного Закону). Контроль за фінансово-господарською діяльністю правління товариства здійснюється ревізійною комісією, яка обирається з числа акціонерів (ст. 49, ч.1 даного Закону). Подавати позови *від свого власного імені* на захист інтересів самого АТ проти посадових осіб даного товариства для акціонерів господарське законодавство не передбачає. Не можуть вони також і подавати позови *від імені АТ* проти менеджерів компанії оскільки в них не має на це відповідного доручення. А діяти від імені товариства без довіреності можуть тільки голова правління – інші члени правління можуть бути наділені цим правом згідно із статутом (ст. 48 вказаного Закону).

На практиці в судах України вже мали місце випадки, коли акціонери зверталися до суду за захистом інтересів самого товариства від протиправної поведінки третіх осіб без належно оформлених повноважень, мотивуючи це тим, що порушення прав товариства зумовлює порушення прав і самих акціонерів. Але так як такої можливості акціонерне законодавство або установчі документи їм не надавало, то суди відмовляли в задоволенні таких позовних заяв. Аналогічну позицію підтримав Конституційний Суд України у справі про охоронюваний законом інтерес від 01.12.2004. Мотивація позиції Конституційного Суду полягала в тому, що “...легітимний інтерес акціонерного товариства не є простою сукупністю законних інтересів його акціонерів – п.4.1.” А його висновок підтверджує усталену практику – захист інтересів АТ визначається законом. Отже, з метою забезпечення публічного порядку та захисту корпоративних інтересів у сфері управління справами АТ від можливих зловживань керівництва цього товариства необхідно внести зміни в цивільно-процесуальне та господарське законодавство України, які б закріпили інститут непрямого позову, що опосередковано захищав би інтереси міноритарних акціонерів, які позбавлені на даний момент ефективних способів захисту своїх інтересів, що прямо відзначається у вище згаданому рішенні Конституційного Суду.

Таким чином, групові позови на відміну від традиційних процедур захисту інтересів групи осіб роблять цивільний процес більш економічним, оперативним та ефективним і мають свої визначні переваги перед інститутом процесуальної співучасті. Так, кількість осіб за груповим позовом може бути настільки великою, що це не йде ні в яке порівняння з кількістю співучасників; групові позови не вимагають обов'язкової особистої участі в судовому розгляді всіх учасників групи; інтереси групи осіб захищає один суб'єкт від їх імені, що сприяє оперативному розгляду справи на відміну від співучасників, які ведуть процес від власного імені та в захист власних інтересів; поряд з приватним інтересом групові позови захищають публічний (корпоративний) інтерес, що сприяє виконанні превентивних функцій правосуддя та збільшує соціальний ефект від розгляду справи.

Поряд з тим інститут групових позовів має і свої недоліки. З числа трьох видів групових позовів тільки один з них є майновим, тобто направлений на реальне та безпосереднє відшкодування завданих збитків, в той час як інші – групові позови про захист інтересів невизначеного кола осіб та непрямі позови прямо інтереси членів групи не захищають. В США висловлюється необхідність звуження сфери використання групових майнових позовів для недопущення зловживань (дискримінація, сексуальні домагання) [10, с. 59]. Групові позови захисту інтересів невизначеного кола осіб може подати обмежене число суб'єктів, а громадяни, яких вони стосуються, повинні ходити до державних та громадських інстанцій щоби переконати їх в необхідності подання такого позову. Непрямими позовами часто зловживають, використовуючи їх для тиску на керівництво компанії або як інструмент для доведення до банкрутства відповідача за непрямим позовом [1, с. 101]. Групові позови захисту невизначеного кола осіб та непрямі позови для отримання майнового задоволення членами групи зумовлюють ще одне провадження вже за індивідуальними позовами, а це може зумовлювати черговість задоволення таких вимог. При обмеженості коштів виграють далеко не всі, перетворюючи дані позови, тільки в інструмент звернення уваги громадськості.

Не дивлячись на вказані недоліки інституту групових позовів, на їх батьківщині, в країнах загального права ніхто серйозно не говорить про необхідність ліквідації такого способу захисту групових інтересів, вважаючи його одним з найперспективніших та універсальних способів захисту групових інтересів, який в загально соціальному аспекті може стати раціональним елементом судової процедури.

Судовий наказ. Кількість справ, які розглядаються в судах постійно зростає. Вони характеризуються багатоманітністю та різняться по складності доказування обставин справи. Але серед цивільних справ є такі справи, які по своїй фабулі є простими, і для вирішення яких не має потреби дотримуватися процесуальної форми позовного провадження [5, с.467-481; 7, с.305]. Дані справи можуть бути вирішені на основі письмових доказів без їх розгляду в судовому засіданні з викликом учасників процесу [13, с. 14]. Наприклад, не виплата нарахованої зарплати. Саме з цих міркувань і був уведений в новому ЦПК України інститут судового наказу, як форма спрощеного судочинства.

Реальність судового захисту перебуває в прямій залежності від строків його надання; тривалий судовий розгляд в умовах нестабільної економіки робить такий захист неефективним, а нерідко просто формальним та непотрібним. Видача судового наказу дає можливість оперативно розглянути тисячі однотипних вимог, які перебувають в провадженні суду. Статистика та судова практика Росії це наочно підтверджує [4, с. 63].

В контексті розглядуваної нами теми наказне провадження може виступати також засобом захисту інтересів групи (це прямо впливає з підстав видання судового наказу). Як правило, судовий наказ видається на вимогу одного заявника, але на стороні останнього може мати місце множинність осіб, хоча норми наказного провадження нічого не говорять про формування групи осіб на боці заявника (ст.98, ч.2 ЦПК). На нашу думку така можливість існує, з використанням правил процесуальної співучасті.

Спрощеність наказної процедури показує, що рішення у справі виноситься без виклику заявника в судові засідання, що зближає судовий наказ з інститутом групових позовів. Справа вирішується на підставі поданих заявниками документів, тому вплив заявника на хід та результати розгляду справи можливий тільки під час складання таких документів. Вплив на думку судді інакшим чином взагалі не передбачений.

Нажаль в ЦПК не визначено строк, на протязі якого суддя повинен прийняти заяву та її розглянути, а вказується тільки строк, на протязі якого *треба* видати судовий наказ. Цей суттєвий недолік процесуального законодавства може звести нанівець оперативність розгляду наказних справ.

Сам судовий наказ виступає одночасно і виконавчим документом, що тільки прискорює процедуру його примусової реалізації, а відтак оперативного захисту суб'єктивних прав.

Отже, інститут судового наказу може ефективно захищати майнові інтереси групи осіб, незалежно від того оформилася дана група процесуально чи ні, де одним з визначальних факторів такого захисту є оперативність та спрощеність процедури наказного провадження.

Не абияке значення для захисту прав та інтересів групи осіб в рамках наказного провадження має поєднання ряду елементів інституту процесуальної співучасті та групових позовів під дахом судового наказу. Але наказне провадження як спосіб захисту групових інтересів має слабкі місця. По-перше, легкість спростування судового наказу з боку боржника, бо справа не вирішується по суті. Йому достатньо подати в суд своє заперечення проти видачі судового наказу (мотивація заперечення не вимагається – ст.106, ч.1 ЦПК) і суд зобов'язаний видати ухвалу про скасування судового наказу, оскільки при виникненні спору про право справа може бути розглянута в рамках позовного провадження. По-друге, судовий наказ не вирішує питання єдиної підсудності та забезпечення позову. По-третє, в рамках судового наказу можуть бути захищені права та інтереси небагаточисленої групи, бо може виникнути знову вже згадувана черговість задоволення вимог. По-четверте, судовий наказ має обмежену сферу свого застосування, що видно з підстав його видання (так, захист прав та інтересів групи осіб на позадоговірній основі сюди не входить).

Судове представництво. Інститут судового представництва по своїй природі покликаний захищати інтереси не тільки окремих громадян, але і групи осіб, як небагаточислої, так і багаточислої [12, с. 98-115]. Один суб'єкт, як правило професіонал, може замінити собою групу осіб в цивільному процесі, звільнивши її від обов'язку бути присутнім в залі судового засідання для особистого контролю над розглядом справи.

Інститут судового представництва *не може забезпечити формування групи осіб на боці позивача*. Цим питанням переймаються вище описані три процесуальні інститути: процесуальної співучасті, групових позовів та судового наказу. Але судовий представник може ефективно співпрацювати з групою осіб, незалежно від того яким способом вона оформилась та представляти їх інтереси під час розгляду і вирішення справи.

Роль судового представника в забезпеченні інтересів групи осіб різниться в залежності від способу формування цієї групи. Так, якщо група осіб утворилася при дії інституту процесуальної співучасті та групових позовів має місце активна поведінка судового представника на всіх етапах судового розгляду справи, що зумовлює володіння ним також знаннями складної процедури позовного провадження. В той час як при дії інституту судового наказу судовий представник в основному бере активну участь тільки в складанні необхідних документів для видачі судового наказу, де його відповідальна робота зводиться до підбору тих та тої кількості документів, які б показували з всією очевидністю як треба справу вирішувати.

При поданні групового позову робота та роль судового представника різниться в залежності від виду такого позову. Так, в США юристи, які працюють з майновими груповими позовами чітко розподіляють роботу між собою. Складність процедури захисту інтересів групи осіб по майновому груповому позові об'єктивно зумовлює потребу в кваліфікованій юридичній допомозі. Роль, яку відіграють адвокати в підготовці та проведенні судового розгляду дійсно є значною, і багато в чому обумовлюється характером спору. Слід вказати, що в більшості випадків адвокати переслідують власні цілі: отримання високих гонорарів, які інколи можуть навіть перевищувати розмір компенсації шкоди всіх учасників групи разом взятих. Можлива змова адвоката з відповідачем, яка потягне за собою укладення не вигідної позивачам мирової угоди. Тому діяльність адвоката по груповому майновому позові підконтрольна суду, який дивиться за дотриманням адвокатом інтересів групи (так, суд може міняти адвоката групи) [1, с. 235-237].

З вище наведеного матеріалу видно, що теорія цивільного процесу оперує багатьма традиційними та перспективними процесуальними інститутами захисту групових інтересів. Цивільно-процесуальне законодавство України в цілому представлено системою таких інститутів, хоча поповнення її новими та вдосконалення існуючих не завадить. Кожен з даних інститутів направлений на мало- та багаточислену групу осіб, де процедура захисту їх інтересів має як певні переваги, так і недоліки.

Список використаної наукової та навчальної літератури

1. Аболонин Г.О. Групповые иски. – М.: НОРМА, 2001. – 256с.
2. Вінник О.М., Щербина В.С. Акціонерне право: Навчальний посібник / За ред. проф. Щербини В.С. – К.: Атіка, 2000. – 544с.
3. Гражданский процесс. Учебник / Отв. ред. Проф. В.В. Ярков. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 720с.
4. Жуйков В.М. Проблемы гражданского процессуального права. – М. Городец-издат, 2001. – 288с.
5. Комаров В. Новелізація цивільного процесуального законодавства та засади нового Цивільного-процесуального кодексу України // Вісник Академії правових наук України. – 2003. - №2-3. – С.467-481.
6. Колесов П.П. К развитию учения о процессуальных средствах защиты права и об иске / Заметки о современном гражданском и арбитражном процессуальном праве / Под ред. М.К. Треушникова. – М.: Городец, 2004. – 352с.
7. Луспеник Д.Д. Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці. – Харків: Харків юридичний, 2005. – 432с.
8. Малышев П. Косвенные иски акционеров в судебной практике США // Российский юридический журнал. – 1996. - №1. – 95-104с.
9. Проблемы науки гражданского процессуального права / Под ред. проф. В.В. Комарова. – Харьков: Право, 2002. – 440с.
10. Пучинский В.К. Гражданский процесс США. – М.: Юрид. лит-ра, 1979.
11. Уксусова Е. Дела о защите неопределенного круга лиц // Российская юстиция. – 1997. – №11.
12. Халатов С.А. Представительство в гражданском и арбитражном процессе. – М.: НОРМА, 2002. – 208с.
13. Черёмин М.А. Приказное производство в российском гражданском процессе. – М.: Норма, 2001. – 220с.
14. Ярков В.В. Новые формы исковой защиты в гражданском процессе (групповые и косвенные иски) // Государство и право. – 1999. - №9. – 32-40с.

Феннич В.П. Система цивільно-процесуальних інститутів захисту прав та інтересів групи осіб // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 7. – Ужгород: Поліграфцентр “ЛІРА”, 2007. – 384с.